

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Komunikacja naukowa w humanistyce- recenzja

Author: Maria Kycler

Citation style: Kycler Maria. (2017). Komunikacja naukowa w humanistyce - recenzja. "Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy" (2017, nr 4, s. 145-151).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

***Komunikacja naukowa w humanistyce* / red. Emanuel Kulczycki. - Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, 2017. - 328 s. ; 24 cm. - (Biblioteka Komunikacji Społecznej ; t. 5). - ISBN 9788370921644**

Problematyka komunikacji w nauce ze zrozumiałych względów budzi żywe zainteresowanie badaczy i środowiska akademickiego. W drugiej połowie ubiegłego stulecia, wraz z przyspieszeniem technologicznym oraz rozwojem innowacyjności wiodących gospodarek świata, pojawiły się nowe formy i narzędzia transferu nauki. Wywołują one duży oddźwięk zarówno w środowisku *stricte* naukowym, jak i instytucji z jej otoczenia, gdzie innowacyjność i kapitał intelektualny są narzędziem rozwoju. Podejmowane dyskusje nad definicją współczesnej nauki o nauce wskazują płaszczyzny ujmowania nauki, jej działów głównych i dyscyplin szczegółowych, jak również reguły funkcjonowania systemu komunikacji naukowej oraz konsekwencje rozwoju otwartego dostępu, jego wpływ na wymianę wiedzy pomiędzy badaczami i ośrodkami naukowymi oraz ocenę ich dorobku.

Monografia *Komunikacja naukowa w humanistyce* pod redakcją Emanuela Kulczyckiego również wpisuje się w ten dyskurs. Praca ukazała się w roku 2017 nakładem Wydawnictwa Naukowego Instytutu Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Powstała w ramach projektu „Współczesna polska humanistyka wobec wyzwań naukometrii” finansowanego ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Monografia stanowi piąty tom serii *Biblioteka Komunikacji Społecznej* i jest udostępniana w repozytorium AMUR (na licencji Creative Commons) pod adresem: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/17589/6/Komunikacja_naukowa_w_humanistyce.pdf.

Na treść omawianej monografii złożyły się teksty trzynastu badaczy. Artykuły podzielono na trzy części problemowe. Są to *Otwarta nauka* (s. 13-86), *Ocena polskiej humanistyki* (s. 91-210), *Komunikacja wiedzy*

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

o *humanistyce* (s. 215-328). Poprzedza je *Słowo wstępne* (s. 7-8) redaktora tomu. Wszystkie artykuły opatrzone zostały aparatem naukowym w postaci bibliografii wykorzystanych źródeł.

Emanuel Kulczycki – badacz specjalizujący w filozofii kultury, komunikacji społecznej oraz w polityce i ocenie badań naukowych – podkreśla, że „interdyscyplinarne studia nad nauką i technologią częściowo pozwalały uwzględnić w [...] debacie również humanistykę, jednakże nie wyczerpują wszystkich możliwych perspektyw. Humanistyka traktowana niekiedy jako nauka we wczesnym stadium rozwoju, coraz głośniej zaczyna się upominać o własną perspektywę. Nie godzi się na ocenianie jej narzędziami wypracowanymi dla nauk »twardych«” (s. 7). Z tego względu Autorzy przyjęli za cel „włączenie się w dyskusje nad sposobem komunikowania się humanistów między sobą i z innymi naukowcami oraz dostarczenie wyników badań z ilościowej oceny dorobku polskiej humanistyki [...] podjęli się wskazania, w jaki sposób humanistyka wykorzystuje nowe metody upowszechniania wiedzy, jak staje się przedmiotem ilościowej oceny oraz w jaki sposób w jej obrębie odbywa się komunikacja” (s. 8). Wymienione tematy poszukiwań badawczych zdecydowały o strukturze omawianej publikacji.

Na pierwszy blok tematyczny pt. *Otwarta nauka* złożyły się artykuły, w których podjęto zagadnienie idei otwartości w nauce i praktycznej realizacji – ruchu *Open Access* (OA) oraz otwartych sposobów komunikowania wiedzy. Zbiór otwiera artykuł Bożeny Bednarek-Michalskiej *Otwarta nauka w Polsce – rys historyczny*, w którym Autorka wyjaśnia pojęcie „otwarta nauka”, a wśród nowych kanałów komunikacji naukowej, wymienia: otwarte czasopisma, otwarte repozytoria, otwarte repozytoria surowych danych badawczych, otwarte kursy i szkolenia, otwarte konferencje oraz otwarte laboratoria. B. Bednarek-Michalska kreśli historię i rozwój ruchu OA na świecie i w Polsce, wyszczególniając w kolejności chronologicznej powstawanie społecznych ruchów otwartych oraz najważniejsze wynalazki technologiczne wspierające zmiany. Podkreśla, że obok naukowców, grupą zawodową najbardziej zaangażowaną w ruch OA w Polsce i podejmującą liczne inicjatywy w tym zakresie są bibliotekarze. Zwraca uwagę na tworzenie otwartych czasopism, które systematycznie dołączają do *Directory of Open Access Journals*, otwartościowe deklaracje, instytucjonalizację działań a także na wkład i sukcesy organizacji pozarządowych; szczególnie akcentuje rolę Koalicji Otwartej Edukacji dla ruchu OA w Polsce.

Kolejny tekst *Mity otwartego dostępu* Wojciecha Fenricha zestawia jednakże poglądów wyrażających nieufność wobec ruchu OA oraz błędnych przekonań dotyczących otwartych modeli wydawniczych. W kolejnych sekcjach artykułu Autor rekapituje najbardziej rozpowszechnione i trwałe zastrzeżenia formułowane względem otwartej dystrybucji tekstów naukowych. Są to m.in.: mity związane z wielością otwartych czasopism i repozytoriów, a także wielością dostępnych wersji jednego tekstu; mity na temat

polityki otwartości (otwartych mandatów), która zobowiązuje pracowników do udostępniania publikacji naukowych w otwartym dostępie, publikacji doktoratów, mity odnośnie do patentowania i komercjalizacji wynalazków czy też błędne wyobrażenia na temat procedur recenzyjnych i niskiej jakości publikowanych treści, a także wzrostu zagrożenia plagiatami. W. Fenchrich, z pozycji zwolennika otwartych modeli publikowania zbija zarzuty, przekonuje i wyjaśnia, przytacza argumenty, odwołując się do dobrych praktyk i literatury przedmiotu.

Krzysztof Siewicz w artykule *Otwarty dostęp – wybrane zagadnienia prawne i wskazówki praktyczne* porusza kwestię OA realizowanego zarówno oddolnie i nieformalnie, jak i instytucjonalnie na różnych płaszczyznach formalnych struktur systemu nauki. Podkreśla, że formalizacja i instytucjonalizacja otwartego dostępu to nie tylko prowadzenie repozytoriów, ale także przyjmowanie tak zwanych polityk otwartości, z czym wiąże się odpowiednie uregulowanie kwestii prawnych. Autor rozważając obecność czasopism naukowych w zewnętrznych serwisach, a także równoległe udostępnianie publikacji w repozytoriach instytucjonalnych i dziedzinowych, czy jej wtórne wykorzystanie przez analizę maszynową porusza wiele szczegółowych zagadnień prawnych, związanych z ochroną prawa autorskiego. Wśród najistotniejszych wymienia przeniesienie majątkowych praw autorskich a licencje w sytuacji umieszczenia publikacji w bazach elektronicznych oraz rodzaje umów zawartych między autorem a wydawcą. Zwraca też uwagę na szybkie zmiany w środowisku technologicznym, które rodzą problemy z interpretacją prawa własności intelektualnej i praw pokrewnych.

Rozdział pierwszy monografii zamyka praca Emanuela Kulczyckiego *Otwarta nauka a komunikacja – perspektywa metateoretyczna*. Artykuł, z perspektywy analiz filozoficznych, przedstawia metateoretyczne podstawy *otwartej nauki*. Autor omawiając szeroki i niejednorodny zakres zjawisk i praktyk społecznych kryjących się pod tym terminem proponuje, aby sposoby definiowania i analizowania otwartej nauki zredukować do przyjętego przez teoretyków i badaczy *dyskursu otwartościowo-technologicznego*, w którym obecne są komponenty komunikacji oraz *dyskursu komunikacyjnego*. E. Kulczycki dowodzi, że „*otwarta nauka* koncentruje się nie tylko na maksymalnym rozpowszechnianiu publikacji, ale również na działaniach, które przyczyniają się do rozwoju wiedzy naukowej nawet wówczas, gdy ich efekty nie są publikowane” (s. 83).

Druga część publikacji *Ocena polskiej humanistyki* skupia się na badaniach empirycznych czasopism naukowych. Rozdział otwiera praca Małgorzaty Rychlik pt. *Perspektywy stosowania wskaźników altmetrycznych w ocenie dorobku polskiej humanistyki*. Autorka – mając na uwadze przedmiot badań, ich metodologię, typy dokumentów oraz kulturę cytowań nauk społecznych i humanistycznych – postawiła sobie za cel ustalenie, czy polskie publikacje humanistyczne mają przypisane wskaźniki altmetryczne,

a w kolejnym etapie badań – określenie liczby dokumentów z DOI, liczby dokumentów ze wskaźnikami altmetrycznymi, liczby wskaźników i liczby cytowań. W badaniu wykorzystano bazę Scopus, a wyselekcjonowane publikacje przeanalizowano za pomocą narzędzia Altmetrics Explorer. Analiza otrzymanych wyników wykazała, że jedynie 12% publikacji (wyłącznie artykułów naukowych i recenzji opublikowanych w języku angielskim) z lat 2013-2015 ma wskaźniki altmetryczne. Brak danych o wskaźnikach altmetrycznych dorobku wydanego w języku polskim wynika z braku DOI w polskich czasopismach. Może to stanowić sugestię dla polskich humanistów, aby publikowali prace u wydawców nadających DOI lub deponowali je w otwartych repozytoriach, gdzie otrzymują identyfikator.

„*Pamiętnik Literacki*” – analiza bibliometryczna to tytuł artykułu Anety Drabek. Autorka zawarła w nim krótką charakterystykę czasopisma, uznawanego za jedno z najważniejszych polskich pism z zakresu literaturoznawstwa, by następnie przybliżyć kwestie afiliacji autorów, charakterystyki treściowej tekstów oraz zawartości w okresie 2000-2014. Jako podstawę analizy bibliometrycznej przyjęła dane z przypisów bibliograficznych. Na ich podstawie ustaliła, że literaturoznawcy najczęściej cytują książki (50%) i ich rozdziały (27%), a zdecydowana większość cytowań to cytowania w języku polskim (84%). A. Drabek wskazała również najczęściej przytaczane w „Pamiętniku Literackim” czasopisma, wiek cytowanych publikacji oraz sporządziła wykaz najczęściej cytowanych autorów. Badanie uzupełniła o analizę cytowań „Pamiętnika Literackiego” w bazach Web of Science Core Collection, Google Scholar oraz POL-Index.

Kolejny tekst, *Polskie czasopisma pedagogiczne w „Wykazach czasopism punktowanych” w latach 2012, 2013 i 2015* autorstwa Ewy Rozkosz, koncentruje się na ocenie czasopism naukowych w kontekście wymogów stawianych ich redakcjom i wydawcom przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Podstawą analizy były dane o periodykach z dziedziny pedagogiki, poddane ocenie na podstawie ankiet dostarczonych przez redakcje w sondażu ewaluacyjnym oraz wyniki oceny formalnej (wiek czasopisma, odsetek autorów z afiliacją zagraniczną, odsetek recenzentów z afiliacją zagraniczną, odsetek publikacji w językach kongresowych), bibliometrycznej (wskaźniki Predicted Impact Factor i Scimago Impact Factor) oraz eksperckiej. Autorka po przebadaniu 70 czasopism pedagogicznych (wykaz w aneksie do artykułu) ustaliła postępujący stopień umiędzynarodowienia oraz rosnący odsetek pism, które uzyskują punkty częściowe dzięki ocenie bibliometrycznej. Ponadto dostrzegła, że punkty uzyskiwane w ramach oceny formalnej i bibliometrycznej korespondują z wynikami oceny eksperckiej.

Rozdział zamyka praca Władysława Marka Kolasy pt. *Polskie czasopisma humanistyczne w perspektywie SEO*. Autor podjął próbę ustalenia czy i jakim stopniu polskie periodyki stosują zasady SEO (*Search Engine Optimization*) i jak wpływają one na wyniki wyszukiwania w Internecie. W analizie wyko-

rzystał wiele narzędzi i metod, które zmierzały do ustalenia poziomu widoczności tytułu czasopisma oraz jednostkowych metadanych (autora, tytułu pracy i słów kluczowych z abstraktu) w Google. Szczegółowy opis audytu SEO podsumowują zawarte w każdym z podrozdziałów wnioski z testów. Jak podkreśla badacz prawidłowości te mają jedynie charakter hipotetyczny, ze względu na małą próbę badawczą oraz rozmaite stosowanie zasad SEO przez polskie pisma humanistyczne; niemniej jednak analiza obecności tych czasopism w przestrzeni sieci społecznych przyniosła wynik negatywny.

Trzeci blok tematyczny, zatytułowany *Komunikacja wiedzy w humanistyce*, podejmuje zarówno przekształcenia pojęcia humanistyka, jak i tematykę promocji nauk humanistycznych, komunikowania wyników badań oraz komunikacji między badaczami.

W artykule *Promocja humanistyki. W stronę strategicznej komunikacji z wykorzystaniem narzędzi marketingu i public relations* Sławomir Czarnecki, z pozycji praktyka, szuka możliwych rozwiązań i dobrych praktyk dla promowania humanistyki w działaniach rzeczniczych kultury i sztuki. Podkreśla, że promocja nie ogranicza się do popularyzacji i komunikacji wewnątrz środowiska naukowego, ale dąży do tworzenia społecznego klimatu sprzyjającego uprawianiu nauki. S. Czarnecki przedstawia zasady i rekomenduje narzędzia promocji przydatne do skutecznego wykorzystania – marketing treści, markę osobistą, w tym newsletter kuratorski. Autor jest też zwolennikiem stworzenia koncepcji „społecznej odpowiedzialności humanistyki” oraz obecności badacza-humanisty w Internecie w roli lidera opinii i eksperta

Emilia Karwasińska w pracy *Biblioteczne usługi wydawnicze – nowa rola biblioteki naukowej* dzieli się doświadczeniem związanym z uruchomieniem platformy otwartych czasopism naukowych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu – PRESSto. Podejmując temat zwraca uwagę na rozwój idei OA, biblioteczne projekty obejmujące digitalizację i dystrybucję czasopism, a także dostarczanie przez biblioteki naukowe usług wydawniczych. Dokonuje analizy porównawczej oraz identyfikacji tych usług – ich zakresu i organizacji, a także modeli biznesowych dostępu do publikacji naukowych stosowanych przez biblioteki akademickie. Autorka podkreśla, że istotne jest wyraźne rozróżnienie działań w zakresie prowadzenia bibliotek cyfrowych, repozytoriów i platform wydawniczych. Wspieranie procesów elektronicznego publikowania oryginalnych tekstów naukowych przez biblioteki uczelniane wymaga od bibliotekarzy odpowiednich kompetencji. Są to m.in.: biegła znajomość międzynarodowych standardów publikowania elektronicznego, zasad funkcjonowania modeli wydawniczych i aspektów prawa autorskiego, usług hostingowych, wsparcia technicznego, wspomagania procesu recenzji.

Jarosław Boruszewski w tekście *Dostępność wiedzy naukowej a jej intersubiektywna komunikowalność* podnosi kwestię wiedzy naukowej

w kontekście różnicy nośnik – treść, czyli widoczność badań a ich oddziaływanie/wpływ na dalsze prace badawcze. Relację tę przedstawia w oparciu o klasyczną definicję wiedzy i alternatywną do niej koncepcję *Wiedzy obiektywnej* Karla R. Poppera. Za przydatne w analizie projektu otwartej nauki uznaje ujęcie Popperowskie. Następnie przedstawia kryterium intersubiektywności wiedzy naukowej, charakteryzuje (poprzez rozstrzygnięcia definicyjne) warunek intersubiektywnej komunikowalności i określa wpływ jaki wywiera na nią widoczność nośników.

W artykule pt. *Uartymi ścieżkami wiedzy – technologie naukometrii a stygmergiczny model poznawczy* Marcin Sieńko zwraca uwagę na wpływ jaki wywiera stosowanie technologii komputerowych, m.in. wyszukiwarek, czy systemów zarządzania cytowaniami na dobór tekstów czytanych, cytowanych oraz tworzonych przez badaczy, a w konsekwencji na praktyki zdobywania, przetwarzania i wytwarzania wiedzy. W analizę mechanizmów technologicznej selekcji wplata stygmerię jako specyficzny model komunikacji oraz opisuje zjawisko stygmerii: znacznikowej, ilościowej i aktywnej. Autor uczula na zagrożenia płynące ze stosowania mechanizmów typowych dla stygmerii w algorytmach usług internetowych, np. rankingowaniu czasopism naukowych opartym na wskaźnikach cytowalności. Podkreśla, że każdy badacz, niezależnie od specjalizacji, powinien mieć wiedzę na temat sposobów wyliczania wskaźników bibliometrycznych oraz rozumieć mechanizmy działania wyszukiwarek, baz bibliograficznych czy edytorów cytowań.

Tom zamyka tekst Michała Wendlanda pt. *Humanistyka w oczach humanistów – od wczesnej nowożytności do dzisiaj*. Jak zaznacza Autor jest to próba „identyfikacji kilku kluczowych pojęć, które wyznaczały charakter, cele, funkcje i status nauk humanistycznych od czasów wczesnonowożytnych” (s. 304) oraz przyczynek do toczonej od kilku dekad dyskusji nad „kryzysem humanistyki”. Jako kluczowe kategorie definiujące nauki humanistyczne zostały przyjęte *paideia*, *humanitas/studia humanitatis*, *republique des lettres* i *Bildung*. Pytania o istotę humanistyki stawiane przez przedstawicieli różnych nurtów filozoficznych XX w. zdaniem M. Wendlanda służą aktualnie poszukiwaniu innego zestawu cech definiujących nauki humanistyczne, stanowią raczej cele i postulaty niż ich przedmiot; są to przede wszystkim ideał kształcenia i oddziaływanie społeczne.

Omawiana monografia jest bogatym i zróżnicowanym zbiorem tekstów poświęconych roli i zadaniom nauki, w szczególności nauk humanistycznych. Książka przynosi wszechstronny ogląd współczesnej humanistyki – jej stanu, celów, ograniczeń i płynących zagrożeń. Autorzy wiele miejsca poświęcili rozważaniom na temat prowadzenia badań i procesów komunikacji w środowisku akademickim oraz wymiany wiedzy między naukowcami a nienaukowcami. Istotnym wątkiem jest kwestia otwartego publikowania, a także roli nowych technologii w ocenie pracy badaczy, wykorzystania bibliometrii i webometrii, dostępności wyników badań w środowisku sie-

ciowym oraz ich promocji. Cieszy, że dostrzeżone zostało zaangażowanie i rola bibliotekarzy w rozwijaniu ruchu OA, jak również ich inne formy ich pośrednictwa pomiędzy naukowcami a odbiorcami wyników badań. Monografia stanowi również źródło wiedzy i popularyzacji badań, prowadzonych przez autorów poszczególnych rozdziałów.

Lekturę *Komunikacji naukowej w humanistyce* warto szczególnie polecić badaczom i środowisku naukowemu, dla których zagadnienia współczesnej polskiej humanistyki widziane z perspektywy naukometrii zyskają nową wartość poznawczą.